

ד"ר הלל אביחי, עורך דין ומגשר
(PhD. - International Relations)

טל: 08-6526508

נייד: 052-9770470

www.ex-court.co.il

info@ex-court.co.il

הלכת/חזקת השיתוף וחוק יחסי ממון: מי שמבין- חוסך המון...

קשר נישואין/זוגיות ממוסדת אוגד בתוכו חובות וזכויות הדדיות. המרכיב המובהק ביותר המבטא קשר שכזה, הוא ללא ספק שותפות ההווה, הגורל המתוק ו/או המר, וכן- גם חשבון העו"ש (גם אם ישנה הפרדת חשבונות).

על פי הדין האזרחי, בני הזוג אשר נישאו לפני 1.1.1974 (מועד כניסתו לתוקף של חוק יחסי ממון בין בני זוג), או שהינם ידועים בציבור, הרי שהצדדים חולקים במשותף ("הלכת השיתוף") את הרכוש שנצבר במהלך הנישואין/קשר הזוגיות ("שיתוף קנייני מידי") באופן שוויוני. לבן/בת הזוג קמה במהלך קשר הזוגיות זכות קניינית בנכסים אשר נצברו במאמץ משותף.

זכות זו מקורה בהלכת השיתוף (הדין המהותי) אשר מתוך הלכה זו נגזרת ההכרה בזכות בן הזוג למחצית מהנכסים אשר נצברו במהלך חייהם המשותפים (חזקת השיתוף). זאת, כאמור, מכח הלכת השיתוף. הלכת השיתוף חלה על כל זכות בעלת שווי כלכלי, לרבות נכסים עסקיים.

שני תנאים לקיומה של חזקת השיתוף:

1. בני הזוג מקיימים אורח חיים תקין. אמנם הפסיקה צמצמה את המשמעות הסובייקטיבית של תנאי זה וקבעה כי התנאי הוא כי בני הזוג חיים תחת קורת גג אחת ומקיימים יחסי שותפות (למעט מקרים בהם בני הזוג אמנם חיים תחת קורת גג אחת, אך חיים כפרודים).

2. מאמץ משותף: אין הכוונה כי בהכרח ישנו שוויון ביצירת ההכנסות, אלא קיימת מסגרת של חלוקת עבודה אשר נועדה לקיים זוגיות. לעניין זה- גידול ילדים וניהול משק בית כמוהו כתרומה כלכלית של הצד שכנגד. למשל, אם האשה עקרת בית והבעל או בן הזוג מהווה את מקור ההכנסה הבלעדי.

יובהר כאן, כי עקרון זה אינו קשור כלל להחלטה על פירוק הנישואין, אלא מבהיר (מה שמכונה "השכלה כללית") את חלקו של כל צד ברכוש שנצבר במהלך הנישואין.

אם אחד מבני הזוג הינו עצמאי המנהל עסק, הרי שהעסק הינו רכוש משותף של הצדדים, על כל הזכויות והחובות שבו. כל הרכוש אשר נצבר במהלך הנישואין מתחלק בין בני הזוג גם אם הנכס רשום על שם אחד הצדדים! מנגד, כל רכוש אחר, שמקורו לפני הנישואין ורכוש שהתקבל במתנה או בירושה, שייך לבן הזוג אשר הביאו, או קיבל אותו, אלא אם הוסכם אחרת.

אם בני הזוג נישאו לאחר 1.1.1974, חל עליהם עקרון/הסדר "איזון משאבים" (מכח חוק יחסי ממון בין בני זוג), לפיו במקרה "קריטי" כגון פקיעת נישואין עקב גירושין או מוות, קמה הזכות של בן הזוג לחלקו ברכוש המשותף. כלומר, בניגוד להלכת השיתוף, המעניקה זכות קניינית מיידית מעצם קשר השותפות, הרי שבהסדר איזון משאבים הזכות הינה אובליגטורית דחויה. קרי: מעניקה זכות מימוש של החלק היחסי בנכסים רק בקרות ארוע קריטי, כגון גירושין או פטירה. במסגרת איזון המשאבים, חלה שותפות ברכוש כמו גם בחובות שנצברו בתקופת הנישואין, כלומר, הרכוש הוא משותף גם אם הוא רשום על שם אחד מבני הזוג, אלא אם כן נערך הסדר (כגון הסכם ממון) המסדיר

את המעמד של נכסים כלכליים כאלו ואחרים. זאת מכורח ההכרה כי יש לראות את חיי השיתוף כמתייחסים גם לפירות כלכליים משותפים, הגם שנרשמו ע"י אחד הצדדים¹.

בנובמבר 2008 אושר תיקון לחוק יחסי ממון אשר במהותו מאפשר לחלק את הרכוש טרם קרות ארוע קריטי, היינו: טרם פקיעת הנישואין, וזאת אם הוגשה בקשה לביצועו של הסדר איזון משאבים, וחלפה שנה מיום שנפתח אחד מההליכים הבאים:

- בקשה להתרת נישואין ע"י אחד הצדדים.
- תביעה לחלוקת רכוש בין בני הזוג, לרבות תביעה לפירוק שיתוף במקרקעין; תביעה לפסק דין הצהרתי בדבר זכויות בני הזוג, בקשה לשמירת זכויות.
- קיים קרע בין בני הזוג או שבני הזוג חיים בנפרד, אף אם הם חיים תחת קורת גג אחת במשך תקופה מצטברת של תשעה חודשים².

לבית המשפט או לבית הדין הרבני יש שיקול דעת לקצר מועדים אלה. כך למשל כאשר קיימת אלימות בין בני זוג אשר חומרתה מעידה על קרע ממשי בין בני הזוג. עילת אלימות ניתנת להוכחה באמצעות החלטות שיפוטיות כגון סעדים זמניים (צו הגנה, צו הרחקה), צווי מעצר, שחרור בערבות, או החלטה על הגשת כתב אישום. בית המשפט או בית הדין רשאים להורות לצד שביקש להקדים את מועד ביצוע איזון המשאבים, להפקיד כתב הסכמה להתרת נישואין.

על פניו, שינוי חקיקתי זה של חוק יחסי הממון לא היה כה משמעותי, אלמלא האופציות שהציב המחוקק לחלוקה מוקדמת של הרכוש. כך למשל, אחד התנאים שבהתמלאו תזכה בת הזוג למחצית הרכוש גם לפני הגירושין, הוא מצב בו ניתן כלפי הבעל צו הגנה או הרחקה³.

¹ על מנת להימנע ממצבים מעין אלה, מומלץ בחום לערוך הסכם ממון אותו ניתן לערוך בסמוך או בתחילת קשר הנישואין וכמובן במהלכם. על כך יפורט בהמשך.

² ראו תמ"ש 90212/00 ד.ר. נ' ר-המועד הקובע להגדרת היעדר חיים משותפים והשלכתם לעניין הרכוש אותו יש לחלק בין הצדדים.

³ במקרה של אלימות פיזית בפועל או איום לאלימות מצד הבעל, כל פעולה שנוקטת האשה הינה פעולה נכונה ומוצדקת!

בנוסף, כיום ניתן לחלק באופן בלתי שוויוני את נכסי בני הזוג וזאת על מנת ליצור איזון ביחס ובפער הכלכלי בין בני הזוג ביום גירושיהם. כן ניתן כיום לחלק נכסי קריירה, מוניטין אישי ומוניטין עסקי (כפי שיובהר בהרחבה בהמשך).

פסקי דין של בתי משפט לענייני משפחה אשר ניתנו באחרונה, מצביעים על המגמה החדשה המוצאת את ביטויה בחלוקה בלתי שוויונית של נכסי הצדדים. זאת כאשר קיים חשש (אובייקטיבי או סובייקטיבי) כי צד אחד יצא נפסד כלכלית יותר מן הצד האחר בעת הגירושין.

ומה קורה עם נכסים שנצברו טרם מיסוד קשר הזוגיות?

בעבר, הייתה לבן הזוג שהביא רכוש ו/או נכס כלכלי לנישואין בעלות מלאה ברכוש זה. בשנים האחרונות, מסתמן כרסום בכלל זה. בתחילה, הכרסום נגע לשאלת ההשבחה של אותו נכס. למשל, בן הזוג אשר בבעלותו דירה מלפני הנישואים, שיפץ אותה בכספים משותפים, או שהמשכנתא בגין אותה דירה שולמה מכספים משותפים. במקרים כאלה, נוטים בתי המשפט לסבור שיש לפצות את בן הזוג בכל הכספים שתרם להשבחת או מימון הנכס, ולחילופין, במקרים בהם ההשתתפות מהותית, נוטים בתי המשפט לקבוע כי מדובר בנכס משותף.

לאחרונה חל כרסום נוסף בכלל זה, המתבטא בהקניית חזקה יחסית גם כאשר מדובר בקניין של אחד מבני הזוג טרם הנישואין. כאשר בית המשפט לומד מההתרחשויות על כוונה לשיתוף, הרי שגם נכסים שלא הושגו כתוצאה ממאמץ משותף, הופכים למשותפים עקב כוונת בני הזוג לראות אותם כמשותפים. הכלל הוא שנכס שנרכש כתוצאה ממאמץ משותף יש חזקה בדין שקיים בו שיתוף. לעומת זאת, נכס שלא הושג ממאמץ משותף, צריך להביא ראיות שכוונת הצדדים הייתה לראותו כנכס משותף. דרישות ההוכחה לכוונה האמורה הפכו, לאחרונה, קלות יחסית.

נמחיש זאת בדוגמא הבאה: שחר נישא לבחירת ליבו שרון בשנת 2008. שחר הינו בעליה של דירה בת שלושה חדרים בעיר אחרת, אותה רכש עוד בתקופת רווקותו, קרי: טרם היכרותו את שרון. הנכס רשום על שמו, והוא משלם משכנתא בגין הנכס האמור.

שחר ושרון שוכרים יחדיו דירה (כנהוג במחוזותינו טרם ואף לאחר נישואין), ואילו דירתו-שלו מושכרת כך שדמי השכירות מכסים את המשכנתא החודשית. לכולי עלמא, הדירה היא של שחר גם לאחר נישואיו. במקרה של גירושין, לכאורה, אין חוק יחסי ממון ועקרון איזון משאבים חלים על נכס שהיה רשום ע"ש אחד הצדדים טרם הנישואין. אלא מאי? שחר החליט (לאחר שכבר היה נשוי) לשפץ את דירתו. כספי השיפוץ נלקחו מחשבון העו"ש המשותף של שחר ושרון.

במקרה דנן, במקרה של פירוק השותפות, יכולה שרון לטעון כי היא זכאית לחלק מהנכס האמור, על אף היותו רשום על שם שחר, כיוון שהדירה שופצה מהכספים המשותפים שלהם. משכך, ישנה סבירות שערך הדירה עלה, ומכיוון שחלה השבחה הרי שבעת מכירתה שרון זכאית לחלק מהנכס, פרי משאביה שהושקעו בשיפוץ. זאת, כאמור, מכח ראייתו של בית המשפט את חייהם המשותפים כמשקפים את הכוונה לשיתוף.

על פניו ניכר כי קמה לשרון עילת זכאות יחסית בנכס הרשום על שם שחר בהגיע עת לפירוק החבילה, שכן השבחת הנכס הינה תולדה של השקעת משאבים אשר מקורם בפרי מאמץ משותף.

דוגמא נוספת: לדן היתה דירה עוד בטרם הכיר את אריאלה. לאחר נישואיהם, רכשו זוג היונים שלנו בית פרטי קטן. לשם כך נזקקו למשכנתא. כיוון שלא היה ברשותם הון עצמי מספק, הציע נציג הבנק למשכנתאות כי דן יבצע מישכון נוסף על דירתו-שלו, וכך יוכלו לקבל משכנתא בסכום גבוה יותר, אשר יאפשר להם לרכוש את הבית.

דן שמע בעצת הבנקאי, ודומה כי דברים התנהלו על מי מנוחות עד שבשלב מסוים החליט דן למכור את הדירה שבבעלותו לטובת הקטנת המשכנתא הרובצת על ביתם.

רצה הגורל והשניים הגיעו למסקנה כי מזרח ומערב אינם נפגשים (קרי: הם חיו כזוג יונים: כל שעה מישהו אחר עף דרך החלון...). במהלך תביעות רכושיות שהגישו הצדדים, טען דן כי חלקו בבית המשותף גדול יותר משל אריאלה כיוון שרכישת ביתם התאפשרה הודות למישכון שביצע דן על דירתו-שלו לטובת קבלת משכנתא מוגדלת, ולאחר מכירת דירתו הרי שיתרת המשכנתא קטנה. לכאורה טענה הגיונית. אלא מאי? אריאלה טענה כי בשל היותם מנהלים משק בית משותף, הרי שעם השנים נוצר "מיזוג/הטמעת נכס בנכס" היינו: לתוך ביתם שנרכש במשותף, נטמעה דירתו של דן וכי

בתקופת היות דן משלם משכנתא, הרי שישנה סבירות כי תשלום המשכנתא עבור דירתו, בוצע מחשבונם המשותף. לפיכך אריאלה זכאית למחצית משווי הבית אותו רכשו השניים במשותף. במילים אחרות: דרישת דן לחלק יחסי גדול יותר משל אריאלה אינה מעשית.

בתי משפט נוטים כיום להרחיב את מטריית הרכוש אשר על שני הצדדים לחלק ביניהם, אף אם אחד הצדדים הביא עימו נכסים עוד טרם מיסוד קשר הזוגיות. אכן, יש כאן מן ההגיון, אולם הגיון זה תקף רק למקרים בהם אכן מוכח כי בוצע מיזוג נכסים ו/או כאשר מוכח כי צד ב' תרם את חלקו לכך שממון משותף אשר נוצר מיגיע כפיהם של השניים, שימש להחזר משכנתא או שיפוץ נכס של צד א' אף אם הנכס רשום על שמו.

מה עושים כדי להימנע מסיטואציה מציאותית שכזו?
חוזה או הסכם ממון (רלוונטי לעומדים להינשא, ושבעתיים למתכננים פרק ב'...) המגדיר את זכויותיו הממוניות והנכסיות של כל אחד מן הצדדים אולי פוגם רגעית בהילת הרומנטיקה, אך הינו רב חשיבות לפרגמטיקה. עדיף רגע של אי-נוחות, מעתיד רווי חששות וחדשנות, אלמנטים שבועדי אינם מוסיפים לחדוות הזוגיות. הסכם ממון אשר נערך כהלכה, הינו כזה אשר משקף את רצון הצדדים, הסכמתם ונכונותם לבסס קשר זוגיות תוך שמירה על האינטרסים הכלכליים של כל אחד מהצדדים. אך מעבר לכך- הסכם ממון הינו צופה פני עתיד. למעשה, הסכם ממון נכון וערוך כהלכה, הינו כזה אשר שוכב בנחת עמוק במגירה. הוצאתו משם היא רק במקרה של פירוק שותפות. כל עוד חיי הזוגיות מתנהלים כרומיאו ויוליה, אין להסכם הממון כל חשיבות.

למותר לציין, כי הסכם ממון גובר על חוק חסי ממון, כל עוד הוא נערך כהלכה.

לא אסיים בלי לצטט אמירה מבית מדרשו של הרבי נחמן מברסלב: "...אדם וממונו אינם יכולים להשאר יחדיו לנצח. או שהממון נלקח מהאדם, או שהאדם נלקח מממונו..."